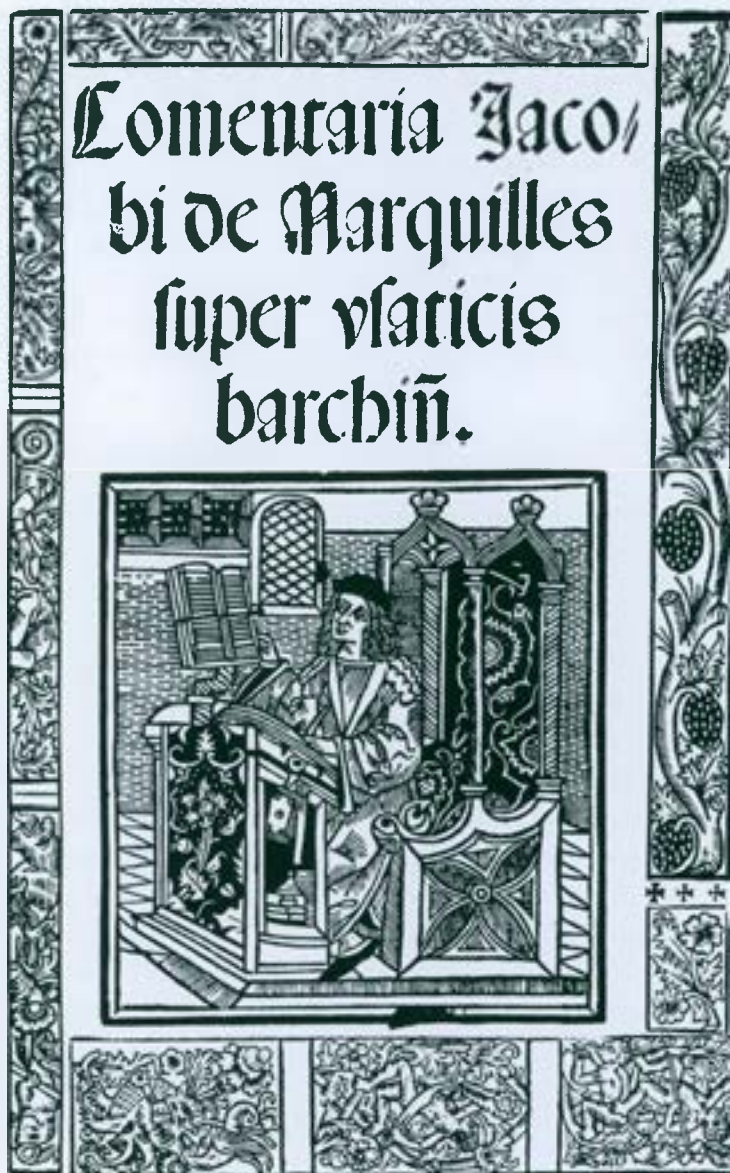

LLUÍS CASALS I GARCIA

MIL ANYS DE DRET CATALÀ

«Lleis de la terra les anomenaven els catalans perquè ho son, com son de la terra les muntanyes i els rius i les costes; producte i imatge de la substància, nascudes de les mateixes entranyes de la societat, no del cervell d'un príncep o d'una cambra legislativa».
(Josep Torras i Bages - La Tradició Catalana).

Dret català, dret dels catalans; dret nostre múltiple i divers com divers és el país, on en pocs quilòmetres es passa de zones que semblen alpines, a zones —com el Delta de l'Ebre— que bé podrien semblar el delta del Mekong; on hi ha nevades cimes del Pirineu i la dolcesa del mar Mediterrani; on hi ha l'avat i les flors del Maresme; on hi ha prats i vinyes i terres de cultius de tota mena. Això propicia una manera de ser i una manera de viure ben diversa; això origina unes necessitats diferents; això requereix un dret múltiple i variat; això representa recollir els usos i costums de cadascú; això, en definitiva, ha fet que el dret català sigui no sols diferent, sinó d'una concepció gairebé oposada al dret castellà que se'ns ha volgut imposar. Mentre el dret castellà ha estat sempre produït pel poder i imposat al poble, el dret català ha estat la creació del poble. A Castella, sobretot després de Villalar, el Rei consultava les Corts, però era ell qui decidia. Hi ha una disposició de l'«Ordenamiento del Alcalá» en virtut de la qual pertany en exclusivitat al monarca no sols dictar i promulgar la llei, sinó àdhuc interpretar-la, esmenar-la i aclarir-la. En canvi, Eiximenis explica una anècdota: «*Lo Rei Pere d'Aragó, digué a un servidor seu que lla va llei on vol el Rei, e respòs un savi hom al Rei qui era present, e dix: —Hoc, mas no deu ésser Rei qui no té la llei e no serve aquella*». I encara per demostrar la diferència en la concepció del poder reial, quan un dia l'esposa castellana del Rei Alfons va dir-li que el seu pare no toleraria una suposada insolència d'un home, el Rei li contestà: «*Estimada Reina i cara esposa: Lo nostre poble és franc e no és així subjugat com ho és lo poble de Castella; car ells tenen a Nós com a Senyor e Nós a ells com a bons vassalls e companyons*».

La característica principal del nostre dret és que és un dret consuetudinari; sempre ha recollit i s'ha nodrit dels costums de la terra, i així si ja el nostre dret incipient al segle VIII era la *lex Gothia*, ja s'originaven conflictes en tot allò que contradeïa els costums del país, en part romana, en part germànica amb influències sarraïna, franca i canònica. No deixa de ser sorprenent, però, que el més important recull del nostre dret, que precisament es titula «*Usatges de Barcelona*», sigui en gran manera recull de dret god i no romà, malgrat que el dret romà havia arribat a un estadi molt superior com a organitzador d'institucions. Els «*Usatges de Barcelona*», són una compilació d'usos i costums recollits en un període comprès entre 1064 i 1150, si bé més tard s'hi afegiren preceptes d'Alfons I, Pere el Catòlic i Jaume I. Aquest text és conegut com el primer Codi feudal europeu, i constitueix l'element primordial i bàsic del dret dels catalans. L'usatge «*Unaqueque gens*» diu: «*cascuna gent a si mateix propia ley per sa costuma car longa costuma per ley és haüda*».

Dret consuetudinari i dret de llibertat; sorprèn el sentit de llibertat de les nostres lleis i de les Constitucions de Catalunya, sobretot elaborades en una època en què el que interessava era la seguretat i no la llibertat. Dret de costums, de tal manera que s'ha pogut dir que «*tractes fan lleis, tractes rompen lleis*», cosa inimaginable en dret castellà, on el costum contra llei mai no ha estat admès. I dret de llibertat. Com que no fem un estudi de dret, sinó només una commemoració, podríem aturar-nos en un signe de llibertat, que per cert ha estat molt discutit: la llibertat de testar. En dret castellà el Pare només pot disposar lliurement d'una tercera part dels seus béns, car la legítima és de dos terços. A Catalunya la legítima és d'una quarta part i, per tant, el testador pot disposar lliurement de tres quartes parts dels seus béns. Aquesta llibertat ha permès el manteniment de patrimonis familiars que altrament haurien quedat esmicolats; car el nostre dret té com a subjecte no l'individu —forma característica dels drets individualistes— sinó la família, anticipant-se en això en molts cents anys al dret modern que tendeix a considerar la unitat familiar com a subjecte del dret.

Llibertat en la creació del dret, perquè el seu poder legislatiu es fonamenta en el pacte i mai no s'admet aquell criteri que «*el que plau al Príncep té força de llei*». Llibertat perquè el Rei és el primer obligat a complir-la, i diu una Constitució «*Poc valdria fer leys e constitucions, si no eren per Nós e nostres oficials observades*».

Cal insistir que malgrat la força del dret romà —individualista— que s'ha mantingut en la majoria dels drets civils europeus, reforçat encara per l'individualisme del Codi de Napoleó, tan copiat també —el nostre dret— té un profund sentit social i, repeteixo, es preocupa de l'entitat familiar, de mantenir el patrimoni, que no pas de l'individu. I cal fixar-se com el dret més modern va aplicant el principi català de l'heretament, que no és una cosa antiga, ans més moderna. Fins i tot a Espanya, quan s'inverteixen milers de milions en el Plan Badajoz, es disposa que en cas de mort del propietari, la finca que li ha estat adjudicada, no passi a repartir-se entre tots els fills —cosa que menaria a l'esmicolament del patrimoni— sinó «*al fill més idoni*». És l'esperit del dret català.

I encara es defensa el patrimoni familiar, amb la institució de fideicomís, preveient el cas que l'hereu mori sense fills, preocupació, doncs, pel patrimoni familiar previsió encara per la millora del país amb la institució de l'emfiteusi que va permetre l'accés a la terra a qui no en tenia i transformar els erms en terra de cultiu. Un exemple n'és el contracte de «rabassa morta» pel qual es cedia la terra al pagès perquè hi plantés vinya i la tingués durant la vida dels ceps —uns cinquanta anys— mitjançant el pagament d'una part dels fruits. Cal subratllar com a fet curiós que recentment el líder soviètic Gorbaxov per intentar resoldre la tràgica situació de l'agricultura soviètica hagi proposat als pagesos l'arrendament per 50 anys! de la terra que cultivin, iniciativa que per altra banda sembla que no ha tingut èxit perquè el règim stalinista va destruir el camperol i va voler-lo transformar en proletari, amb el catastròfic resultat que s'ha vist.

En resum: mil anys de dret, que mentre hi ha hagut possibilitats creadores, ha estat exemple de prudència i d'eficàcia, de llibertat i de modernisme. Mil anys de dret consuetudinari, respectant els costums de cada contrada, la manera de ser dels homes, no perdent-se en programes i teories llibresques, sinó en el sentit pràctic i en la llibertat del pacte. Manera de ser que s'ha mantingut a través dels segles i de les prohibicions i de les imposicions. «*Tractes rompen lleis*». Tractem el que sigui bo, el que sigui útil, el que sigui necessari; no l'aplicació de teories d'erudits que sovint no toquen de peus a terra.